

УДК: 378.1(477)

**В.П. Скиба, к.с.-г.н, ас., В.В. Щербина, к.б.н., доц., Ю.В.
Чебанова, к.геогр.н, ст. викл., М.М. Ганчук, ст. викл., Е.М. Аюбова, ас.,
О.Г. Антоновський, ас.**

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

СОЦІОЛОГІЧНЕ ОПИТУВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 101-ЕКОЛОГІЯ НА ПРЕДМЕТ ВІДПОВІДНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПРИНЦИПАМ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ

Анотація. У статті наводяться данні соціологічних досліджень дотримання принципів академічної свободи під час реалізації освітньо-професійної програми другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 101-Екологія у Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра Моторного. Проводиться аналіз отриманих результатів у відповідності до діючих прийомів реалізації освітнього процесу.

Ключові слова: освітній процес, академічна свобода, рівень вищої освіти «Магістр», спеціальність 101-Екологія.

Постановка проблеми. Принципи дотримання академічної свободи у рамках імплементації принципів євроінтеграції у систему вищої освіти України, висувають вимоги для дотримання певних вимог при впровадженні освітнього процесу. Тотожно з принципами академічної свободи постає і питання академічної свободи усіх учасників освітнього процесу. У науковій літературі аналіз питання академічної свободи висвітлюється за двома ключовими критеріями: 1) академічна свобода безпосередньо закладів вищої освіти, оснований на автономії; 2) академічна свобода реалізації навчання з боку внутрішніх стейкхолдерів (здобувачів вищої освіти та викладачів). Аналіз саме другого критерію: відчуття та забезпечення академічної свободи студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 101-Екологія Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного покладено в основу дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Законами України «Про вищу освіту» (2014) та «Про освіту» (2017) поняття академічної свободи визначається як самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізація їх з урахуванням обмежень, встановлених законом [1, 2].

На міжнародному рівні принципи академічної свободи закладено у Великій хартії європейських університетів (м. Болонья, 1988), Рекомендаціях ЮНЕСКО та МОП «Про статус викладацьких кадрів вищих навчальних закладів», Лімській декларації «Про академічну свободу та автономію вищих навчальних закладів» (м. Ліма, 1988) та інших документах [3]. Академічна свобода вважається однією з традиційних цінностей європейської ліберальної політико-правової думки. Наприкінці ХХ ст. вона отримала визнання як на конституційному, так і міжнародно-правовому рівні, була долучена до переліку загальновизнаних прав і свобод людини і громадянина. Академічна свобода – це свобода здійснення академічної діяльності [4].

Принципи академічної свободи в країнах ЄС, здебільшого орієнтовані на теоретико-методологічний аспект цього питання, коли свобода викладання та наукової творчості у контексті транспарентності визначається як принцип права з п'яти взаємопов'язаних позицій: відмінна риса та важливий інструмент, який повністю сформувався в демократичній і правовій державі; основа відповідального, легітимного й ефективного публічного управління; основний метод протистояння тіньовим явищам і процесам у суспільстві; технологія формування суспільної свідомості; основа взаємодії громадян і органів публічного управління. Тоді як у більшості конституцій зарубіжних країн, принципи академічної свободи, гарантуються безпосередньо самостійністю вищих навчальних закладів, найчастіше – університетів, а не взагалі освітніх організацій (Албанія, Болгарія, Греція, Іспанія, Литва, Македонія, Молдова, Польща, Румунія, Хорватія, Естонія та інші) [5].

Традиція вживання терміна «академічна свобода» також має витоки від Американської асоціації університетських професорів (ААУП), яка визначає та захищає академічну свободу викладачів вищих навчальних закладів [6].

Хомишин І. Ю. (2019) відзначає, що академічна свобода наряду з відкритістю і демократичністю, інтернаціоналізацією процесів освіти, підвищенням автономії закладів освіти, диверсифікацією навчальних програм, технологізацією процесів освіти і є тими основними принципами, які забезпечують формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів [7].

Принципи впровадження Болонського процесу в Україні визначають три головних критерія формування загального поняття академічної свободи:

Свобода досліджень – включає вільний вибір напряму і методології власних наукових пошуків, включно із суперечливими або непопулярними поглядами, можливістю порушувати будь-які проблеми, здійснювати широку апробацію здобутих результатів наукових розробок.

Свобода викладання – це право викладача на участь у професійних або академічних органах; самостійне визначення, формату читання лекцій та проведення практичних занять; вільний вибір навчальних матеріалів, методів та форматів викладання. Водночас принципи академічної свободи не заперечують підзвітності викладачів вищим навчальним закладам.

Свобода навчання (отримання знання) – право студента здобувати знання відповідно до своїх потреб та інтелектуальних запитів, обирати навчальний курс, форми навчання та поза навчальні заняття; право на висловлення особистої думки в ході занять [3]. Відчуття академічної свободи у здобувачів сприяє формуванню індивідуальної освітньої траєкторії, мотивує до навчання, самореалізації студентів та свідчить про відповідність принципів впровадження освітнього процесу студоцентрованому підходу.

Формулювання цілей статті. Необхідно зазначити, що позиція академічної свободи ніяким чином не може іти в розріз з принципами дотримання академічної доброчесності, у першу чергу при аналізі, оцінці інформації, опрацюванні літературних джерел, підготовці наукових матеріалів, виконанні індивідуальних робіт. Метою дослідження є аналітичне та соціологічне дослідження відчуття академічної свободи у здобувачів вищої освіти, які навчаються на другому (магістерському) рівні вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Екологія».

Виклад основного матеріалу досліджень. В межах проведеного дослідження основним критерієм є реалізація освітнього процесу у відповідності до принципів академічної свободи. Участь у соціологічному дослідженні приймали здобувачі вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 101-Екологія Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, які навчаються на ОПП у 2020-2021 навчальному році. Кількість респондентів склала 77,8 % від загальної кількості магістрів, які навчаються на даній спеціальності. Анкетне опитування проводилось з дотриманням анонімності висловлення власної думки. Концептуальний підхід до соціологічного опитування студентів базувався на врахуванні деяких складових принципу академічної свободи у ЗВО. Кожен з наведених критеріїв здобувачі мали змогу оцінити за 10-ти бальною шкалою, де 10 балів відображають повну відповідність діючим прийомам реалізації освітнього процесу на освітньо-професійній програмі (ОПП) «Екологія» другого (магістерського) рівня, а 1 бал, відповідно цілковиту незгоду. Твердження що виносилися для оцінювання мали такий перелік:

а) На ОПП «Екологія» забезпечується право на вибір підручників, навчальних посібників, матеріалів та інших засобів навчання відкритий доступ до інформації.

б) На ОПП «Екологія» забезпечується свобода навчання, тобто право студента отримувати знання відповідно до власних здібностей, уподобань, певних обставин.

в) Методи навчання і викладання на ОПП «Екологія» відповідають принципам академічної свободи на Вашу думку.

г) На ОПП «Екологія» забезпечуються умови для автономії і свободи, навчання та науково-дослідної діяльності без зовнішнього втручання.

д) ЗВО забезпечує право на участь в обговоренні та вирішенні питань діяльності освітнього закладу.

е) У ЗВО забезпечується право на безкоштовний доступ студентів до користування послугами навчальних, навчально-методичних, соціально-побутових та інших структурних підрозділів закладу.

Результати проведених спостережень відображені на рисунку 1. Отримані результати надали змогу визначити пріоритетні позиції у відповідності освітньо-професійної програми принципам академічної свободи.

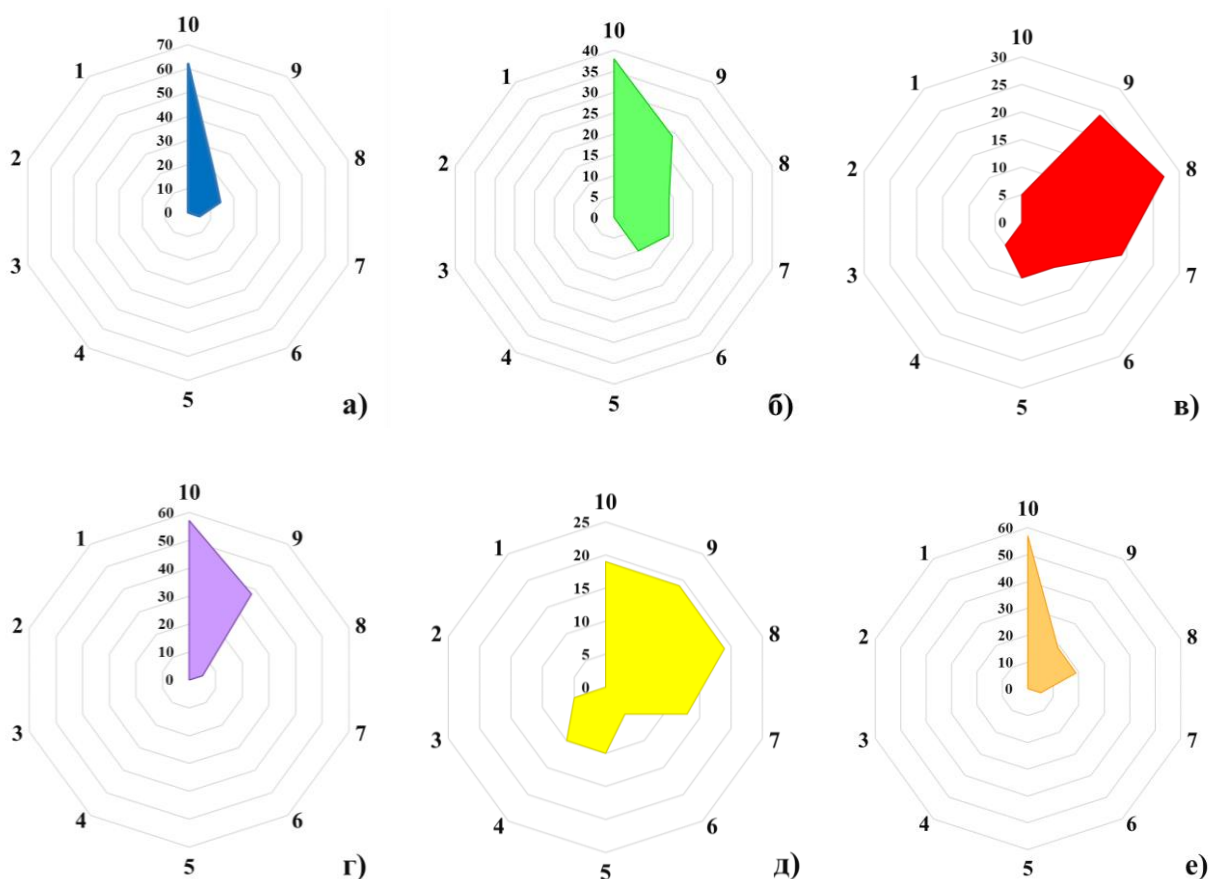

Рис. 1. Відсотковий розподіл бальної оцінки тверджень* за результатами опитувань магістрів спеціальності 101 – Екологія ТДАТУ

*Примітка:

а) На ОПП «Екологія» забезпечується право на вибір підручників, навчальних посібників, матеріалів та інших засобів навчання відкритий доступ до інформації.

б) На ОПП «Екологія» забезпечується свобода навчання, тобто право студента отримувати знання відповідно до власних здібностей, уподобань, певних обставин.

в) Методи навчання і викладання на ОПП «Екологія» відповідають принципам академічної свободи на Вашу думку.

г) На ОПП «Екологія» забезпечуються умови для автономії і свободи, навчання та науково-дослідної діяльності без зовнішнього втручання.

д) ЗВО забезпечує право на участь в обговоренні та вирішенні питань діяльності освітнього закладу.

е) У ЗВО забезпечується право на безкоштовний доступ студентів до користування послугами навчальних, навчально-методичних, соціально-побутових та інших структурних підрозділів закладу.

Відповідно висока бальна оцінка твердження «На ОПП «Екологія» забезпечується право на вибір підручників, навчальних посібників, матеріалів та інших засобів навчання відкритий доступ до інформації» говорить про задоволеність здобувачів відповідними практиками, що реалізуються у зазначеному напрямку. Викладачі, що долучаються до викладання дисциплін не лише не обмежують здобувачів у відповідному напрямку, але і заохочують студентів магістратури до пошуку інформації із джерел, що «перебувають поза межами» рекомендованого переліку джерел у робочій програмі дисципліни, силабусі та інших матеріалах, що розроблені для успішного засвоєння освітнього компоненту. У ТДАТУ забезпечений відкритий доступ до інформаційних ресурсів та мережі Інтернет; доступі до сучасної наукової інформації через бази даних Scopus, WoS та Springer; зокрема вільне користування матеріалами наукової бібліотеки та репозитарію; постійне оприлюднення основних подій на сайті університету.

Позитивна бальна оцінка тверджень (результати соціологічної оцінки яких наведені на рис. 1 б, в, г) говорить про високий професіоналізм викладачів, що професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-організаційну діяльність та мають відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання та забезпечують високий рівень викладання освітніх компонентів із врахуванням принципів академічної свободи.

У ЗВО забезпечується право на безкоштовний доступ студентів до користування послугами навчальних, навчально-методичних, соціально-побутових та інших структурних підрозділів закладу, що також підтверджують результати соціологічних опитувань здобувачів магістратури (рис. 1 е).

Переважно високі бальні оцінки (від 10 до 8 балів) має твердження «ЗВО забезпечує право на участь в обговоренні та вирішенні питань діяльності освітнього закладу». Наразі це досягається шляхом врахування думки студентства через їх представників які входять до органів студентського самоврядування (ОССВ) [14].

Органи студентського самоврядування Університету у контексті зазначеного твердження (рис. 1 д):

1) беруть участь в управлінні Університетом у порядку, встановленому Законом України «Про вищу освіту» та Статутом Університету;

2) вносять пропозиції до змісту освітніх програм, навчальних планів і програм навчальних дисциплін;

3) беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної та навчально-виховної роботи, призначення стипендій, оздоровлення, організації дозвілля, побуту та харчування;

4) беруть участь у заходах (процесах) із забезпечення якості вищої освіти, проводять студентський моніторинг якості освіти;

5) делегують своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів;

6) приймають акти, що регламентують їх організацію та діяльність;

7) вносять пропозиції щодо розвитку матеріальної бази Університету, в тому числі з питань, що стосуються побуту та відпочинку студентів;

8) беруть участь у вирішенні питань забезпечення належних побутових умов проживання студентів у гуртожитках та організації харчування студентів;

9) розпоряджаються коштами та іншим майном, що перебувають на балансі органів студентського самоврядування;

10) беруть участь у вирішенні питань академічної мобільності та міжнародних обмінів [15].

Висновки. У загальному підсумку результати проведеного соціологічного дослідження дозволяють запевнитись у відповідності впровадження освітньо-професійної програми «Екологія» з дотриманням принципів академічної свободи здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти. Відчуття академічної свободи не обмежує коло інтересів та вподобань студентів, спонукає до пошукової, науково-дослідної діяльності, самостійного опрацювання інформації та пошуку матеріалів. Також у відповідності до принципів академічної свободи забезпечується вільний доступ студентів до усієї інфраструктури університету, реалізується свобода навчання без стороннього впливу.

Список використаних джерел.

1. Про вищу освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2014. №37–38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

2. Про освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2017. №38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні / За заг. ред. В. Лугового, С. Калашнікової. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 156 с.

4. Маслова Н. Г. Юридична природа академічної свободи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 53. Т. 2. С. 169–174.

5. Єсімов С. С. Бондаренко В. А. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій. Соціально-правові студії. 2018. Вип. 1. С. 42–49.

6. American Association of University Professors, Policy Documents and Reports, 11th ed. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2015. 432 p

7. Хомишин І. Ю. Концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.07 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2019. 39 с.

8. Тицька Я. «Академічна доброчесність» та «академічна відповідальність» у забезпеченні якості освіти. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 11. С. 192–195.

9. Маслова Н. Г. Академічна свобода й академічна відповідальність. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Вип. 43(1). С. 72-76. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43\(1\)__19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43(1)__19).

10. Давидова Н. Академічна свобода та автономія закладу освіти: межі здійснення. Цивільне право і процес. 2018 №6. С.21-24 URL: <http://pgrjournal.kiev.ua/archive/2018/6/5.pdf>

11. Бесчастний В.М. Створення нової нормативно-правової бази державного управління вищою освітою. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2009. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=45>.

12. Яремчук С.В. Академічна свобода учасників освітнього процесу. Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Видавництво Львівської політехніки. 2019. С. 274-275

13. Aarrevaara, T. (2010). Academic Freedom in a Changing Academic World. *European Review*, 18(S1), S55-S69. doi:10.1017/S1062798709990317

14. Положення про студентське самоврядування (колегію студентів) у ТДАТУ. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/wp-content/uploads/polozhennja-pro-studentske-samovrjaduvannja-u-tdatu-1.pdf>

15. Статут Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного, затверджений наказом МОН України № 805 від 10.06.2019 р. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/wp-content/uploads/statut-2019.pdf>

Skyba V.P., Shcherbina V.V., Chebanova Yu.V., Ganchuk M.M., Ayubova E.M., Antonovskiy O.G. Sociological survey of higher education applicants of the second (master's) level of specialty 101-Ecology on the compliance of the educational process with the principles of academic freedom

Summary. The article contains the data of sociological research of compliance with the principles of academic freedom in the implementation of educational and professional program of the second (master's) level of higher education specialty 101-Ecology in Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University. The results are analyzed in accordance with the current methods of implementation of the educational process.

Key words: educational process, academic freedom, «Master» level of higher education, specialty 101-Ecology.